

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

M-4

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

1971
metai

VILNIUS

1971

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF THE HISTORY
OF LITHUANIA

1971

VILNIUS

1971

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1971

VILNIUS

1971

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

Год
1971

ВИЛЬНИУС

1971

9(TL)
Li 237

Redakcinė kolegija

Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Milius Vacys,
Strazdūnaitė Rita (*sekretorė*), Šadžius Henrikas (*vyr.
redaktoriaus pavaduotojas*), Tautavičius Adolfas,
Tyla Antanas, Vaitkevičius Bronius (*vyr. redakto-
rius*), Žepkaitė Regina

Vilnius, Kosciūškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

Ši pirmoji pokario metais Lietuvoje apginta istorijos mokslų daktaro disertacija susumavo ankstesnių tyrinėjimų rezultatus, ypač daug naujo įnešė į arimo įrankių kilmės aiškinimą. Tolesnis tyrinėtojų uždavinys — kartografuojant atskirų žemdirbystės įrankių tipų paplitimą, išaiškinti smulkesnius etnografinius rajonus, o tuo pačiu dar analitiškiau nušviesti pagrindinį daugelio šimtmečių lietuvių verslą.

V. Milius

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

KONFERENCIJOS TEMA — „LIETUVIŲ TAUTA DIDŽIAJAME TĖVYNĖS KARE“

1970.V.6 d. Lietuvos TSR MA Konferencijų salėje įvyko respublikinė mokslinė konferencija, skirta pergalės prieš hitlerinę Vokietiją 25 metinėms paminėti, kurią suorganizavo Lietuvos TSR MA Istorijos institutas, Partijos istorijos institutas (PII) prie LKP CK ir Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija.

Konferencijos darbe dalyvavo Lietuvos KP CK sekretorius A. Barkauskas.

Į konferenciją atsilankė 16 Lietuviškosios šaulių divizijos veteranai, partizaninio judėjimo Lietuvoje dalyviai, mokslinės visuomenės atstovai.

Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo Istorijos in-to direktorius B. Vaitkevičius.

Istorinė pergalė prieš vokiškąją fašizmą, daug kuo nulėmusi tolesnę pasaulio istorijos eigą,— pažymėjo jis,— buvo pasiekta visų TSRS tautų didvyriška kova, nepaprastu pasiaukojimu, be galo įtemptomis pastangomis. Savo indėlį į bendrąją pergalę įnešė ir Lietuvos darbo žmonės.

Lietuvos liaudies kovos prieš hitlerinius okupantus istorijos problemos jau atsispindėjo tarybinėje lietuvių istoriografijoje. Pasirodė vertingų mokslinių studijų apie nacistinį režimą, partizaninį judėjimą Lietuvoje, Lietuviškosios divizijos kovos kelią. Tačiau dar stokojama gilesnių tyrinėjimų ir platesnio istorijos medžiagos apibendrinimo.

Šiandien istorijos mokslo darbuotojams, tyrinėjantiems šį didvyrišką lietuvių tautos istorijos laikotarpį, galima kelti uždavinį — parengti apibendrinančią studiją apie Lietuvos liaudies pasipriešinimo hitleriniams okupantams judėjimą, kuris reiškėsi įvairiomis formomis, sintetiškai nušviesti karių ir partizanų žygdarbius, taip pat pasitraukusių į šales gilumą Lietuvos gyventojų pasiaukojamą darbą tarybinėje užfrontėje.

Konferencijoje buvo perskaityti 7 pranešimai (dimisijos gen.-mjr. J. Macijauskas buvo išvykęs, todėl nebuvo išklaustas jo pranešimas „29 Raudonosios Armijos teritorinio korpuso susiformavimas ir gynybiniai mūsų Didžiojo Tėvynės karo pradžioje“).

Buvęs 16 LŠD vadas dimisijos gen.-mjr. doc. V. Karvelis pranešime „Tarybų Lietuvos išvadavimas“ apibūdino bendrąją karinių operacijų, triuškinant hitlerinę kariuomenę Pabaltijyje, eigą ir karo veiksmus Lietuvoje. Plačiau buvo nagrinėtos Vilniaus—Kauno operacija, kautynės prie Nemuno (Dzūkijos ir Suvalkijos išvadavimas), puolamoji Šiaulių operacija, mūsų dėl Žemaitijos ir Klaipėdos krašto išvadavimo eiga.

K. Rūkšėnas (Istorijos in-tas) savo pranešime „Hitlerininkų kolonizaciniai planai Lietuvos teritorijos ir gyventojų atžvilgiu“, remdamasis gausiais archyviniais dokumentais, parodė, kad fašistinė Vokietija turėjo net kelis savo plano Lietuvai kolonizuoti ir daliai jos gyventojų sunaikinti, deportuoti bei germanizuoti variantus. Okupantai buvo pradėję šiuos planus įgyvendinti. Į Lietuvą jie buvo atkėlę apie 30 tūkst. vokiečių kolonistų: buvusių repatriantų (buv. Lietuvos vokiečių), „nusipelniusių“ vokiečių ir net olandų fašistų. Tačiau Raudonosios Armijos pergalės frontuose ir stiprėjanti ginkluota lietuvių tautos kova sužlugdė okupantų kėslų įgyvendinimą.

K. *Varašinskas* (Istorijos in-tas) perskaitė pranešimą „Lietuvos KP CK ir Vyriausybės karinis-organizacinis darbas, mobilizuojant evakuotus lietuvius į kovą prieš fašistinę Vokietiją (1941—1944 m.)“. Sudėtingomis karinėmis ir politinėmis aplinkybėmis į šalies gilumą evakavosi daugiau kaip 20 tūkst. Tarybų Lietuvos piliečių. Lietuvos Komunistų partijai vadovaujant, dalis evakuotų Lietuvos piliečių buvo suburti į 16 LSD. Šimtai evakuotų Lietuvos gyventojų grįžo į okupuotą Lietuvą ir kovojo partizanų būriuose arba aktyviai veikė fašistiniame pogrindyje. Likę užnugaryje atsivadusiai dirbo fabrikuose ir gamyklose, kolūkiuose ir tarybinuose ūkiuose.

Pranešimą „Lietuvos KP veikla, leidžiant ir platinant spaudą hitlerininkų okupuotoje Lietuvoje (1941—1944 m.)“ perskaitė P. *Štaras* (PII). Jis pažymėjo, kad, be tarybinėje užfrontėje leidžiamų lietuviškų knygų, laikraščių ir atsisaukimų, tarybinės spaudos leidimo darbas buvo suorganizuotas ir okupuotoje Lietuvoje. Atsisaukimai, Maskvos radijo pranešimai čia buvo dauginami 36 nelegaliose spaustuose ir įvairiais būdais platinami gyventojų tarpe. Pranešėjas nustatė, kad okupuotoje Lietuvoje pagrindinės partinės ir komjaunimo organizacijos leido ne 15 periodinių leidinių, kaip anksčiau buvo paskelbta, o žymiai daugiau. Ši spauda turėjo didelį poveikį, plečiant pasipriešinimo okupantams sąjūdį Lietuvoje.

J. *Dobrovolskas* (VVU) pranešime „Lietuvių kariai Tėvynės karo frontuose“ parodė, kad lietuviai kariai kovėsi ne tik 16 LSD gretose. Būdami įvairių kitų Raudonosios Armijos junginių gretose, jie dalyvavo mūšiuose, ginant Pabaltijį, Maskvą, Leningradą, Smolenską, Stalingradą ir kt. Iki Lietuvos išvadavimo lietuvių dalyvavimas kovose prieš hitlerininkus Raudonosios Armijos gretose dėl objektyvių sąlygų negalėjo būti masiškas. Tačiau į karo pabaigą padėtis pasikeitė. 1944.VIII.1 d. buvo paskelbtas Lietuvos TSR karinio komisaro įsakymas dėl 1909—1926 metais gimusių karo prievolininkų šaukimo. Daugiau kaip 100 Raudonosios Armijos divizijų gavo lietuvių karių papildymą — 108378 žmones, kurie dalyvavo baigiamosiose įvairių frontų karo operacijose.

Pranešimą „Lietuviškosios divizijos komunistų avangardinis vaidmuo mūšiuose už Tarybų Lietuvos išvadavimą (1944—1945 m.)“ perskaitė P. *Bernatavičius* (VVU), nušvietęs partinių ir komjaunimo organizacijų bei politinių organų veiklą kariniuose daliniuose, komunistų ir komjaunuolių avangardinį vaidmenį mūšiuose, respublikos partinės organizacijos veiklą, rengiant rezervus frontui po Tarybų Lietuvos išvadavimo.

A. *Rakūnas* (VVPI) pranešime „Lietuvos liaudies parama Raudonajai Armijai, vaduojant respubliką iš hitlerinės okupacijos ir prisidedant prie fašistinės Vokietijos sutriuškini- mo (1944 m. liepa — 1945 m. gegužė)“ nušvietė įvairias formas, kuriomis Lietuvos liaudis priešinosi hitleriniams okupantams ir jų bendrininkams, Raudonajai Armijai artėjant prie Lietuvos ir vaduojant respubliką. Jis parodė Lietuvos darbo žmonių paramą, atstatant tiltus, kelius, vykdant valstybines žemės ūkio produktų prievoles, miško medžiagos paruošimo bei išvežimo darbus.

Konferencijoje buvo paskelbta dalis naujausių lietuvių tautos dalyvavimo Didžiąjame Tėvynės kare tyrimų duomenų.

Konferencijos darbą apibendrino PII direktorius R. *Šarmaitis*.

K. *Varašinskas*

RESPUBLIKOS ARCHEOLOGŲ IR ETNOGRAFŲ DARBAI 1968—1969 METAIS

Lietuvos TSR MA Istorijos in-to archeologams ir etnografams jau tapo tradicija, kartą per 2 metus drauge su respublikos muziejų darbuotojais susirinkus į atskaitinę konferenciją, aptarti nuveiktus per tą laikotarpį darbus, pasidalyti mintimis, koordinuoti tolesnę veiklą. Pastaroji atskaitinė konferencija įvyko 1970.V.14—15 d. Joje buvo kalbama apie Lietuvos archeologijos ir etnografijos mokslo pasiekimus 1968—1969 m. Konferencijoje dalyvavo gausus archeologija ir etnografija besidominčių respublikos kultūros įstaigų darbuotojų būrys.

Konferenciją atidarė Lietuvos TSR MA akad. J. Jurginis. Buvo perskaityti 8 archeologų ir 8 etnografų pranešimai.

a. Archeologų pranešimai

Ist. m. dr. R. *Kulikauskienės* (Istorijos in-tas) pranešime „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1948—1969 m.“ buvo apibendrinti respublikos archeologų darbai, nuveikti per 20 metų laikotarpį. Gausi archeologinė medžiaga, sukaupia ištyrus daugiau kaip 100 archeologinių paminklų, įvykdžius įvairiuose Lietuvos rajonuose 15 žvalgomųjų ekspedicijų, įgalino charakterizuoti istorinę epochą nuo paleolito pabaigos iki XVII—XVIII amžių, įgalino respublikos archeologus sukurti keletą monografijų, daug mokslinių straipsnių, kuriuose sprendžiami senovės Lietuvos gyventojų kultūros istorijos ir buities, socialinio vystymosi ir etninės istorijos klausimai.

Ist. m. k. R. *Rimantienė* (Istorijos in-tas) pranešime „Neolitinė skulptūra“ nagrinėjo medinę žmogaus skulptūrą, rastą Šventosios (Kretingos raj.) stovykloje Nr. 2 ir priklausančią III tūkstantm. pr. m. e. viduriui. Lygindama šį unikalų radinį su žinomomis visos Šiaurės Europos stulpinėmis figūromis iš neolito žvejų stovyklų, ji daro išvadą, kad Šventosios stulpinė žmogaus skulptūra yra dievybės atvaizdas, pabrėždama, kad tokie žvejų dievai nesietini su kuria nors viena etnine ar kultūrine grupe, kad jie atstovauja tik tam tikrai ūkinės raidos pakopai, parodydami panašią tos pakopos žmonių ideologiją.

Ist. m. k. doc. P. *Kulikausko* (VVU) pranešime „Obelytės ir Kaukų piliakalnių tyrinėjimų duomenys“ aptariami 1967—1969 m. 2 Alytaus raj. piliakalnių kasinėjimai, apibūdinamas jų kultūrinis sluoksnis, piliakalnių sutvirtinimo bei juose buvusių pastatų liekanos, supažindinama su gausiais radiniais. Obelytės piliakalnis buvo įrengtas pirmaisiais m. e. amžiais ir naudotas iki V—VI amžių, kai gyventojai jį apleido ir persikėlė į gretimą Kaukų piliakalnį, pastarąjį palikdami tik XIV a. pradžioje. Tuo būdu, pranešime buvo patikslinta Užnemunės apgyvendinimo teorija, nes pastarojo meto tyrinėjimų duomenys rodo, kad nuo pat pirmųjų m. e. amžių iki XIV a. pr. Užnemunėje nebūta jokių etninių pasikeitimų, kad čia gyventa tų pačių lietuvių giminių.

V. *Daugudžio* (Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė paminklų apsaugos taryba) pranešime „Lietuvos piliakalnių pastatai“ remiamasi pastaraisiais metais kasinėtų Aukštadvario, Nemenčinės, Imbarės, Migonių, Bačkininkėlių ir eilės Užnemunės piliakalnių medžiaga. Pranešime iš medinės architektūros liekanų siekiama nustatyti atskirų laikotarpių (pradedant pačiu piliakalnių apgyvendinimu) įtvirtinimų ir pastatų pobūdį. Pranešime atsispindėjo, kas bendra visai Lietuvai ir kas būdinga atskiroms jos sritims.

Archeologė E. *Radzvilovaitė* (Istorijos in-tas) pranešime „Kaščių kapynas“ nagrinėjo Kretingos raj. esantį archeologinį paminklą. Čia buvo atidengta 450 m² plotas, surasta 25 nedegintų žmonių kapai ir 4 apeiginės duobės. Apibūdinusi laidosenos ypatybes ir įkapes, pranešėja nurodė, kad 3 kapai yra III—IV, o likusieji — VIII—IX amžių. Be to, nustatyta, kad pastarieji kapai būdingi kuršiams.

Ist. m. k. O. *Kuncienė* (Istorijos in-tas) pranešime „Pamusio ir Katkuškių pilkapynai“ aptarė Pamusio pilkapyno (Varėnos raj.) 1968 m. kasinėjimų ir Katkuškių pilkapyno (Eišiškių raj.) 1969 m. kasinėjimų rezultatus. Pamusio pilkapyne buvo iširta 13 pilkapių, kurių vienuolikoje aptikti sudegintų žmonių kapai su įvairiomis įkapėmis: darbo įrankiais, papuošalais, keramika. 2 pilkapiai priskirti V—VII, o kiti — VIII—XII amžiams. Toliau tiriamas Katkuškių pilkapynas, kur buvo atidengti 5 pilkapiai. Kiekvieniame jų rasta po 1 sudegintą mirusįjį, palaidotą su įkapėmis, daugiausia būdingomis raiteliui. Šis pilkapy-nas priskiriamas IX—XII amžiams.

Ist. m. k. M. *Michelbertas* (VVPI) pranešime „Kybartiškės pilkapiai“ informavo apie Šiaulių raj. esantį paminklą, kur 1969 m. atidengti 4 pilkapiai. Apibūdinęs pilkapių struktūrą, aptiktus juose radinius, pranešėjas konstatavo, kad tik keletas kapų priskirtini I—IV amžiams, kai dauguma kitų kapų priklauso XVI—XVII amžiams. Pastaruosiuose rasta labai negausių įkapių bei minėtojo laikotarpio monetėlių.

Ist. m. k. A. *Tautavičiaus* (Istorijos in-tas) pranešimas „Riklikų pilkapiai“ buvo skirtas Anykščių raj. 1969 m. kasinėtam pilkapynui. Pilkapiai su juose palaidotais nedegintais mirusiais priskirtini V a.—VI a. pradžiai, o sudegintų mirusiųjų kapai, greičiausiai, — VI a. Pilkapyno teritorijoje XVI—XVII amžiais vėl buvo laidojama — 1969 m. atidengta 80 kapų. Juose mirusieji laidoti dažniausiai be įkapių, o rastosios — labai menkos. Riklikų pilkapiai laikytini V—VI amžiais čia gyvenusių lietuvių protėvių kapais.

b. Etnografų pranešimai

Etnografinių ekspedicijų vadovas ist. m. k. *I. Butkevičius* (Istorijos in-tas) pranešime „Istorijos instituto etnografinės ekspedicijos 1968—1969 m.“ nurodė, kad etnografai dirbo 2 kryptimis: a) tyrė lietuvių valstiečių materialinės ir dvasinės kultūros palikimą, b) tyrinėjo darbininkų klasės kultūrą ir buitį. Ekspedicijos vykdytos Rytų, Pietryčių ir Vakarų Lietuvoje. Medžiagą (atskiromais temomis) rinko: P. Dundulienė, V. Milius, J. Mardosa (žemdirbystė), V. Milius (vandens ir vėjo malūnai), A. Vyšniauskaitė, G. Niunkienė (linų ūkis), R. Merkienė (traukiamoji jėga), J. Laniauskaitė (transportas), M. Mastonytė (moterų drabužiai), V. Kulikauskienė (vyrų drabužiai), I. Butkevičius (gyvenvietės, sodybos, trobesiai), R. Merkienė (tvartai ir vasaros virtuvės), A. Daniliauskas (Kauno pramonės darbininkų buitis ir kultūra). Ekspedicijose etnografai iš viso išbuvo 5 mėn. Surinkta vertinga archyvinė medžiaga: 2623 aprašai, 2568 piešiniai, 4619 fotonegatyvų.

Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejaus Etnografijos skyriaus vedėja *S. Bernotienė* savo pranešime „Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejaus etnografų darbas 1968—1969 metais“ nurodė, kad muziejaus etnografai pirmieji pokario metais (1948 m.) ėmėsi sistemingai organizuoti etnografinės ekspedicijas. Skyriaus globoje ataskaitiniu laikotarpiu buvo arti 24 tūkst. eksponatų, 22 tūkst. fotonegatyvų, daugiau kaip 8 tūkst. piešinių. Stambiausias skyriaus rinkinys — audiniai ir drabužiai — jų daugiau kaip 5 tūkst. Jei 1968 m. muziejaus etnografai pagrindines jėgas skyrė rengti ekspozicijai, kurioje eksponuojama 3,5% turimų eksponatų, tai 1969 m. vėl grįžta prie tradicinio darbo — eksponatų rinkimo — muziejui įgyta 1427 eksponatai. Greta to, muziejaus etnografai renka medžiagą apie liaudies architektūrą, verslus, amatus, drabužius, namų apyvoką, baldus, transportą, papročius ir kt.

Ist. m. k. *V. Milius* (Istorijos in-tas), kuris 1967—1968 m. 10 mėn. buvo mokslinėje komandiruotėje Lenkijos Liaudies Respublikoje, savo pranešime „Lietuviškieji etnografiniai eksponatai Lenkijos muziejuose“ nurodė, kad Krokuvos etnografinis muziejus 1912—1936 m. įsigijo 189 lietuviškus eksponatus, daugiausia moteriškų drabužių (marškinių, prijuosčių, liemenių, sijonų, kepurėlių) ir Vilniaus verbų. Muziejaus archyve saugoma kaunietės E. Šaliamorienės 1930 m. padarytų lietuvių liaudies meno pavyzdžių piešinių aplankas (186 lapai), kuriuose nupiešta 432 objektai (margučiai, audiniai, keramika, medžio dirbiniai, skrynios, juostos ir t. t.). Suvalkų žemės muziejus 1967 m. turėjo 71 eksponatą daugiausia Seinų apskr. lietuviškuose kaimuose išgytų rūbų. Dar 113 eksponatų yra Torunės, po keletą Wrocławo ir Šreniaivos muziejuose. Olštineko etnografiniame parke yra lietuviška sodyba, kuri į čia buvo perkelta prieš II pasaulinį karą iš Karaliaučiaus Tėviškės muziejaus: gyvenamasis namas, klėtis, klojimas, tvartelis ir vienas ūkinis mišrios paskirties pastatas. Dalis minėtų muziejų eksponatų buvo eksponuojami parodose arba paskelbti spaudoje ir tuo prisidėjo prie lietuvių liaudies kultūros propagavimo Lenkijos Liaudies Respublikoje. Pirmenybė čia atitenka Krokuvos, Suvalkų ir Balstogės muziejams.

Ist. m. k. *J. Kudirka* (Istorijos in-tas) pranešime „Puodžių dirbiniai Lietuvos TSR muziejuose“ aptarė pagrindinių muziejų liaudies keramikos rinkinius, jų sudarymo aplinkybes, tvarkymą ir patikimumą moksliniame darbe.

Ist. m. k. *A. Daniliauskas* (Istorijos in-tas) pranešimą „Etnografinis XX a. Lietuvos miestų tyrimas 1966—1969 metais“ pagrindė savo paties ataskaitinio laikotarpio tyrinėjimais¹ ir stambiausio respublikos pramonės centro — Kauno miesto — darbininkų kultūros ir buities tyrimais. Tyrimo tikslas — atkurti senąją ir pirmųjų Tarybų valdžios metų darbininkų buitį ir fiksuoti dabartinius reiškinius. Apsistota ties 3 laikotarpiais: XX a. pr. IV dešimtm. pab., VII dešimtm. Tokį pasirinkimą lėmė istoriniai pakitimai, veikę vidinius etninius ir socialinius reiškinius. Pagrindinių tyrimų objektu Kaune buvo pasirinktas „Drobės“ fabrikas ir J. Greifenbergerio gamykla, o objektu gyvenamųjų namų raidai tirti — Šančių priemiestis, kuriame XX a. III—IV dešimtmečiais buvo didžiausio darbininkų telkimosi rajonas. Pagrindinis tyrimų metodas buvo anketinis-statistinis. Naudotasi

¹ Antanas Daniliauskas, Šiaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra, „Mintis“, V., 1970, 192 p., 800 egz.

ir atsiminimų aprašais. Išskirtos XX a. III—IV dešimtmečiais gyvavusios 3 darbininkų grupės (neuždirbantys pragyvenimo minimumo proletarai, eiliniai darbininkai, darbininkų aristokratija), parodytas skirtumas tarp Kauno ir mažesnių miestų bei miestelių darbininkų, skirtumas tarp įvairių tautybių ir įvairių socialinių grupių. Pranešėjo tyrinėjimų praktika parodė, kad miestų darbininkų būitis ir kultūra tyrinėtina įvairių specialistų.

Ist. m. k. I. *Butkevičius* (Istorijos in-tas) pranešime „Lietuvos valstiečių klėčių tipai“ apžvelgė tik vieną jo paties tyrinėjamo liaudies architektūros komplekso sritį. Jis priminė, kad „ligsiolinėje literatūroje nebuvo nustatytos klėčių tipų išplitimo teritorijos ir ribos. Mažiausiai buvo kreipiama dėmesio ir į klėčių pastatymo datas. Dažnai vėlesnės statybos klėtys buvo sumaišomos su senesnių laikų klėtimis. Marga klasifikacija svarbiausia būdavo dėl to, kad klėčių tipai būdavo sudaromi nevienodu pagrindu“. Pranešėjo nuomone, nustatant klėčių tipus, būtina kreipti dėmesį į jų išplanavimo savitumus, išorės architektūrinių formų ir konstrukcijų bruožus, pastato ir jo dalių panaudojimo ypatumus. Vadovaudamasis archyvine medžiaga, literatūra ir gilia naujausių duomenų analize, pranešėjas aptarė klėčių ypatumus, panaudojimą ir ornamentą bei išskyrė 3 klėčių tipus: aukštaičių, žemaičių ir užnemuniečių.

Ist. m. k. R. *Merkienė* (Istorijos in-tas) pranešime „Lietuvos valstiečių tvartų tipai XIX a. pab.—XX a. pr.“, remdamasi stogų konstrukcijomis, pastatų forma, vidaus planu, išskyrė šiuos 3 Lietuvoje XIX a. pab.—XX a. (iki 1940 m.) paplitusius tvartų tipus: ištęstinį, susuktinį ir diendaržinį. Aptarti atskirų tvartų tipai ir jų variantų pakitimai tyrinėjamu laikotarpiu, jų paplitimo Lietuvos teritorijoje ribos.

Ist. m. k. M. *Mastonytė* (Istorijos in-tas) pranešime „Lietuvių moterų tradicinių marškinių tipizacija“, remdamasi XIX a. pab.—XX a. pr. medžiaga, išskyrė 6 marškinių tipus: 1) tunikinio sukirpimo, 2) tunikinio sukirpimo su užsiutomis perpečėmis, 3) su įdurtomis perpečėmis, 4) su stoneliu, 5) trumpomis rankovėmis, 6) berankovius, nurodė aptartų tipų medžiaga, puošybą, jų paplitimo teritorijas.

Diskusijose kalbėjo J. Jurginis, P. Kulikauskas, V. Milius, I. Butkevičius, A. Daniiliauskas, Kretingos kraštotyros muziejaus direktorius J. Mickevičius.

Didžioji konferencijoje skaitytos medžiagos dalis buvo iš anksto paskelbta atskirame leidinyje¹, kuriame skelbiama ir keletas konferencijoje neskaitytų pranešimų, kurie padeda susidaryti dar pilnesnį archeologinių ir etnografinių tyrinėjimų vaizdą.

L. Nakaitė, J. Kudirkaitė

XIII TARPTAUTINIS ISTORIJOS MOKSLŲ KONGRESAS

Tarptautiniai istorijos mokslų kongresai yra šaukiami kas 5 metai nuo pat mūsų amžiaus pradžios. 1900—1965 m. įvyko 12 kongresų².

XIII kongresas įvyko mūsų šalyje, Maskvoje, 1970.VIII.16—23 dienomis. Kongresas įvyko jubiliejiniais metais, kai visa pažangioji žmonija pažymėjo V. Lenino gimimo 100-metį. Jis buvo atidarytas Kremliaus Suvaziavimų rūmuose TSRS MA akad. J. Žukovo pranešimu „Leninas ir istorija“. Be to, kongreso metu įvyko V. Leninui skirtas specialus simpoziumas. Kongreso posėdžiai vyko Maskvos valst. M. Lomonosovo un-to rūmuose. Turimais duomenimis, kongrese dalyvavo 3307 delegatai iš daugiau kaip 50 šalių. Tarybų Sąjungai atstovavo 1280 delegatų, jų tarpe grupė Lietuvos TSR istorikų.

Lietuvos TSR delegaciją sudarė 14 žmonių: ist. m. dr. B. Vaitkevičius (delegacijos vadovas), Lietuvos MA akad. ist. m. dr. prof. J. Žiugžda (nedalyvavo dėl ligos), Lietuvos

¹ Lietuvos TSR Mokslų akademijos, Istorijos institutas, Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m. (Medžiaga konferencijai, skirtai 1968 ir 1969 m. archeologinių ir etnografinių ekspedicijų rezultatams apsarstyti. Vilnius, 1970 m. gegužės 14—15 d.), V., 1970, 156 p., 700 egz.

² Plačiau žr.: *Международные конгрессы историков, Советская историческая энциклопедия*, т. 9, М., 1966, p. 270—275.

TSR MA akad. ist. m. dr. prof. J. Jurginis, Lietuvos TSR MA narys-koresp. doc. V. Niunka, ist. m. dr. V. Merkys, ist. m. k. R. Žepkaitė, ist. m. k. M. Jučas (MA Istorijos in-tas), ist. m. k. doc. R. Šarmaitis, ist. m. k. doc. P. Štaras (Partijos istorijos in-tas prie LKP CK), ist. m. k. V. Morkūnas (delegacijos sekretorius, Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija), ist. m. dr. prof. K. Navickas, ist. m. k. doc. A. Bendžius (VVU), ist. m. k. doc. A. Gaigalaitė (VVPI), ist. m. k. doc. P. Aksamitas (Kauno Politechnikos in-tas) ir ist. m. k. doc. S. Lopajevus (Vilniaus Aukštoji partinė mokykla).

Kongresas apsvartė 2 vadinamąsias didžiąsias temas su ekspertais: „Metodologija“ ir „Kontinentų istorija“. Svarstant kiekvieną iš šių temų, per 2 dienas buvo perskaityta po 7 pranešimus. I dienos pusę vyko pranešėjų diskusija su specialiai paskirtais ekspertais, II — laisvoji diskusija, kurioje dalyvauti galėjo visi norintieji.

Tokia pačia tvarka dirbo ir 4 chronologinės sekcijos, skirtos atskirų istorijos laikotarpių problemoms svarstyti, būtent: Senovės istorijos, Viduramžių istorijos, Naujosios istorijos ir Naujausios (šiuolaikinės) istorijos sekcijos. Kiekviena sekcija svarstė po 1 pagrindinę problemą — vadinamąjį didįjį pranešimą, kuris galėjo dominti įvairių istorijos laikotarpių specialistus (pastarieji galėjo dalyvauti, svarstant didžiuosius pranešimus, nes visose 4 sekcijose jie buvo nagrinėjami skirtingomis dienomis), ir po keletą pranešimų, kurie buvo skirti tik atitinkamiems vieno kurio siauro laikotarpio specialistams.

Pagrindinė Senovės istorijos sekcijos problema buvo „Politinės lygsvaros Viduržemio jūros šalyse“, kurios programoje buvo 2 pranešimai: „Politinės lygsvaros klasikinėje antikoje problemos“ ir „Romos pilietybė“. Tarp 7 ekspertų, dalyvavusių diskusijoje, buvo TSRS atstovas D. Kalistovas.

Pagrindinė Viduramžių istorijos sekcijos problema buvo „Feodalizmas kaip istorijos reiškiny, kaip socialinis reiškiny ir kaip gamybos būdas“, kurios programoje buvo 7 pranešimai, jų tarpe Z. Udalcovos ir J. Gutnovos (TSRS) pranešimas „Feodalizmo genezės Europos šalyse problemos“. II šios sekcijos darbo dieną buvo apsvarstytas Lietuvos respublikos atstovo J. Jurginio pranešimas „Vėlyvojo krikščionybės paplitimo Pabaltijyje priežastys“.

Pagrindinė Naujosios istorijos sekcijos problema buvo „Europos problemos XVII a.“, kurios programoje buvo 6 pranešimai: „Prancūzija ir konstitucinis konfliktas Anglijoje XVII a. viduryje“, „Ekonominės ir politinės krizės XVII a.“, „Dvarininkijos problemos XVII a.“, „Socialinė ir mokslinė revoliucija XVII a.“, „Visuomenės sekuliarizacija XVII a.“, „Centrinė Europa XVII a. ir jos pagrindinės politinės tendencijos“.

Šiuolaikinės istorijos sekcijos pagrindinis pranešimas buvo „Pasaulis laikotarpiu tarp 2 pasaulinių karų“, kurio programoje buvo 5 pranešimai: „Socialistinis judėjimas Europoje po 1914 m.“ (Italija) ir „Krikščioniškasis socializmas“ (Belgija, Vatikanas), M. Lacko (VLR) pranešimas „Fašizmas — fašizmo Centro ir Rytų Europoje atmainos“, RSR mokslininkų pranešimas „Kolektyvinio saugumo problema laikotarpiu tarp 2 pasaulinių karų“ ir VFR atstovo pranešimas „Parlamentinės demokratijos struktūrinės problemos po I pasaulinio karo“.

Kongreso metu posėdžiavo Tarptautinio istorijos mokslų komiteto vidinės komisijos ir su komitetu susijusios įvairios organizacijos (komisijų ir organizacijų programoje buvo pažymėta 28). Tačiau į pagrindinę kongreso darbo programą buvo įtraukti tik Tarptautinės socialinių judėjimų ir socialinių struktūrų istorijos komisijos pranešimas „Valstiečių judėjimas ir agrarinės problemos nuo XVII a. pab. iki mūsų dienų“ ir Tarptautinio II pasaulinio karo istorijos komiteto pranešimas „Darbo žmonių masės II pasaulinio karo laikotarpiu“.

Baigiamajame kongreso posėdyje, kuris įvyko Maskvos un-to Aktų salėje, buvo išklaustas V. Lazarevo (TSRS) pranešimas „Menas viduramžių Rusijoje ir Vakari“ ir V. Janino informacija apie Novgorode surastą pirmąjį dokumentą lotynų šriftu beržo tošyje.

Naujuoju Tarptautinio istorijos mokslų komiteto prezidentu sekančiam 5 metų laikotarpiui išrinktas TSRS MA akad. ist. m. dr. prof. A. Guberis.

Vb.

V TARPTAUTINIS EKONOMINĖS ISTORIJOS KONGRESAS

1970.VIII.10—14 d. Leningrade įvyko tarptautinis ekonominės istorijos kongresas.

Ekonominės istorijos kongresus organizuoja Tarptautinė ekonominės istorijos asociacija, kuri susikūrė 1958 m. ir kuri vienija ekonominės istorijos ir ekonominės minties tyrinėtojus. Jau įvyko 4 kongresai, I—1960 m. Stokholme, II—1962 m. Paryžiuje, III—1965 m. Miunchene, IV—1968 m. Bliumingtone (JAV). Tačiau iki šiol nebuvo patvirtintas jų šaukimo periodiškumas. Tai apsunkindavo tiek pačių kongresų organizavimą, tiek ir jų darbų išleidimą. Leningrado kongrese numatyta kongresus kviesti kas 4 metai.

V kongrese dalyvavo 1059 delegatai iš 34 pasaulio šalių, Tarybų Sąjungai atstovavo apie 500 delegatų. TSRS delegacijos sudėtyje buvo ir 12 Tarybų Lietuvos atstovų: Lietuvos TSR MA Istorijos in-to bendradarbiai — ist. m. kandidatai H. Sadžius, A. Jefremenka, M. Jučas, Ekonomikos in-to bendradarbiai — jo direktoriaus Lietuvos TSR MA akad. K. Meškauskas, ek. m. k. M. Meškauskienė, V. Puronas, VVU dėstytojai — ek. m. dr. prof. A. Žilėnas, ek. m. kandidatai docentai L. Jasinskas, A. Vitkūnas, ist. m. k. doc. L. Truska ir VVPI prof. ist. m. dr. M. Helceris.

Plenariniame posėdyje buvo išklausti tarybinių mokslininkų pranešimai: V. Vinogradovo — „Leninas ir ekonomikos mokslai“ ir A. Jefimovo — „Ekonominio planavimo TSRS Sąjungoje raida“.

Kongrese veikė 9 sekcijos: 1) Ekonominės minties istorija, 2) Planavimo istorija, 3) Darbo išteklių problema, 4) P pinigų apyvartos ir kredito problemos, 5) Istorinė feodalinės nuosavybės formų evoliucija, 6) Sausumos prekybiniai ryšiai tarp Europos ir Azijos (iki geležinkelių atsiradimo), 7) Senoji pasaulio ekonominė istorija, 8) Ekonominės ir socialinės struktūros modernizavimo daugiasanklinės ekonomikos sąlygomis problemos, 9) Istorinių-ekonominių reiškinių tyrimo metodika ir metodologija.

Sekcijose buvo perskaitytas 21 pagrindinis pranešimas ir 139 papildomi pranešimai, iš jų tarybiniai istorikai perskaitė 5 pagrindinius ir 26 papildomus pranešimus. VII sekcijoje papildoma pranešimą tema: „Sirijos miesto ekonomika II tūkstantmetyje pr. m. e. (Ugarito pavyzdžiu)“ skaitė prof. M. Helceris.

Tarptautinės ekonominės istorijos asociacijos prezidentu vietoj iki tol juo buvusio Lenkijos atstovo prof. V. Kulios buvo išrinktas Danijos mokslininkas prof. K. Giamanas.

VI kongresas numatytas sušaukti 1974 m. Kopenhagoje.

H. Sadžius

APTARTAS KOLEKTYVINĖS PABALTIJOS ISTORIKŲ MONOGRAFIJOS APIE TARYBŲ VALDŽIOS ATKŪRIMĄ PABALTIJYJE RENGIMAS

Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikų istorikai jau nebe pirmą kartą drauge aptaria ir sprendžia probleminius istorijos klausimus, leidžia bendrai parengtus darbus. Vienas tokių yra kolektyvinė monografija „Kova dėl Tarybų valdžios Pabaltijyje“¹, kurioje nušviečiami 1917—1919 metų revoliuciniai įvykiai Pabaltijyje.

1969.V.14—15 d. Taline vyko diskusija 1940 m. revoliucijos Pabaltijyje pobūdžio klausimais. Diskusijos metu buvo prieita bendra išvada, kad būtina bendrai parengti darbą 1940 m. revoliucijos problemoms plačiau nušviesti ir apibendrinti. Monografija pavadinta — „Tarybų valdžios atkūrimas Pabaltijyje, 1940 metų revoliucija“.

Buvo sudarytas autorių kolektyvas, redkolegija, kuriai ėmėsi vadovauti TSRS MA akad. I. Mincas, 1969 m. rugsėjo mėn. Maskvoje ir 1970 m. vasario mėn. Rygoje buvo sukviešti redkolegijos posėdžiai, kuriuose dalyvavo ir rengiamos monografijos autoriai.

1970.IX.15 d. Vilniuje įvyko monografijos redkolegijos ir autorių pasitarimas. Tiesio pasitarime dalyvavo 23 istorikai, jų tarpe: TSRS MA akad. I. Mincas, Marksizmo-leninizmo in-to prie TSKP CK inspektorius B. Tomanas, Partijos istorijos in-to prie Latvijos

¹ Борьба за Советскую власть в Прибалтике, «Наука», М., 1967.

KP CK direktorius A. Elvichas, Latvijos valst. P. Stučkos un-to rektorius V. Mileris, Partijos istorijos in-to prie Estijos KP CK direktorius A. Panksejevas, Lietuvos TSR MA Istorijos in-to direktorius B. Vaitkevičius, Partijos istorijos instituto prie Lietuvos KP CK direktorius R. Šarmaitis, Lietuvos TSR MA akad. J. Žiugžda, Lietuvos KP CK Mokslo ir mokymo įstaigų skyriaus vedėjo pavaduotojas A. Jakaitis.

Pasitarimo dalyviai iš klausė autorių atlikto darbo ataskaitas, aptarė monografijos skyrių parengimo terminus bei aptarė kitus klausimus.

Pasitarimas padarė išvadą, kad, kalbant apie kiekvienos respublikos raidos laikotarpiu po Spalio revoliucijos bei jų kompartijų veikimo ypatumus, tikslinga plačiau ir ryškiau parodyti ir tai, kas joms buvo bendra. Būtina taip pat reikiama atskleisti tuos sunkumus, su kuriais susidūrė Pabaltijo Komunistų partijos dėl įvairių aplinkybių, ypač IV dešimtmetyje asmenybės kulto sąlygomis. Nurodyta, kad bendriesiems revoliucinio judėjimo dėsningumams nušviesti, greta V. Lenino veikalų, labai svarbu panaudoti komunistų ir darbininkų partijų pasitarimų (1957, 1961 ir 1969 metų) dokumentus, kad plačiau panaudotina Tarybinės Armijos centrinio ir TSRS Užsienio reikalų ministerijos archyvų medžiaga.

Pasitarimas patvirtino atsakinguosius skyrių autorius, numatė skyrių parengimo terminus. Visą autorių darbą numatyta baigti 1971 m. viduryje. Preliminarinė knygos apimtis — 50 aut. lankų. Sekantį redkolegijos posėdį numatyta sušaukti Taline. Monografija skiriama TSRS įkūrimo 50-mečiui.

H. Šadzius

RYTŲ EUROPOS AGRARINĖS ISTORIJS SIMPOZIUMO SESIJOSE

Tarybiniai istorikai nuo 1958 m. kasmet renkasi į Rytų Europos agrarinės istorijos simpoziumo sesijas.

Šio simpoziumo I sesija įvyko Taline 1958 m. Estijos TSR MA Istorijos in-to iniciatyva. I sesija parodė, kad tokie susirinkimai labai naudingi, nes jie vienija atskirų respublikų ir įstaigų mokslinių darbuotojų jėgas, padeda spręsti teorinius ir konkrečius agrarinės istorijos ir valstiečių istorijos klausimus.

Sesijose istorikai pateikia svarbiausius savo tyrinėjimų rezultatus, o diskusijos padeda autoriams kritiškai įvertinti savo teiginius ir tvirtiau argumentuoti išvadas. Todėl simpoziumo sesijos daugeliui jo dalyvių gerai pasitarnavo rengiant disertacijas.

I sesijos rezoliucija numatė tokius susitikimus organizuoti kasmet. II sesija įvyko Maskvoje 1959 m., III — Kijeve 1960 m., IV — Rygoje 1961 m., V — Minske 1962 m., VI — Vilniuje 1963 m., VII — Kišiniove 1964 m., VIII — Maskvoje 1965 m., IX — Taline 1966 m., X — Leningrade 1968 m., XI — Odesoje 1969 m., XII — Siguldoje 1970 m., XIII — Kaune 1971 m.

Sesijų darbai leidžiami atskiromis knygomis. Iki šiol išėjo pirmųjų 9 sesijų „Metraščiai“. Daugelyje pranešimų keliami svarbūs agrarinės istorijos teorijos ir jos tyrimo metodų klausimai, juose įvedami ir literatūrą daug naujų šaltinių. „Metraščius“ teigiamai įvertino tarybiniai ir užsienio istorikai.

Simpoziumo autoriteto augimą rodo ir didėjantis jo dalyvių skaičius: I sesijoje buvo perskaityta 17 pranešimų, o pastarosiose — apie 80.

Lietuvos TSR MA Istorijos in-to moksliniai bendradarbiai aktyviai dalyvavo visose simpoziumo sesijose. Pranešimus sesijose jų eilės tvarka skaitė:

I sesijoje — J. Jurginis — „Pagrindiniai Lietuvos valstiečių įbūdžiavinimo etapai“,

II sesijoje — R. Strazdūnaitė — „Valstiečių grūdų magazinai, savišalpos kasos ir valstiečių teismai Lietuvoje XIX a. I pusėje“, E. Griškūnaitė — „Agrarinė Stolypino politika Lietuvoje“,

III sesijoje — J. Jurginis — „Valstiečių įbūdžiavinimas Lietuvoje“, L. Mulevičius — „Baudžios panaikinimo Lietuvoje ypatybės“, A. Gaigalaitė — „1935 m. valstiečių streikas Lietuvoje“.

- IV sesijoje — M. Jučas — „Samdomasis darbas Lietuvos kaime XVIII a. II pusėje“,
 V sesijoje — J. Jurginis — „Apie žemdirbystės sistemą iki trilaukio“, M. Jučas — „Lietuvos laisvųjų žmonių žemės nuoma XVIII a. II pusėje“,
 VI sesijoje — J. Žiugžda — „Agrarinio klausimo atsispindėjimas 1863—1864 m. sukilime Lietuvoje“, J. Jurginis — „Valstiečių žemėvalda Lietuvoje iki XVI a. vidurio“, M. Jučas — „Kaimas ir palivarkas Žemaitijoje XVIII a.“, V. Merkys — „Grūdų ir linų eksportas iš Lietuvos 1795—1861 m.“, L. Mulevičius — „Valstiečių žemėvaldos ploto pasikeitimo Lietuvoje, vykdanč 1861 m. reformą, klausimu“.
 VII — J. Jurginis — „Apie pūdyninės žemdirbystės sistemos atsiradimą Lietuvoje“, M. Jučas — „Apie valstiečių laisvės išsipirkimą Lietuvoje XVIII a.“, A. Tyla — „Samdomasis darbas Lietuvos žemės ūkyje XIX a. pab.—XX a. pr.“,
 VIII — J. Jurginis — „Dirvos tręšimas Lietuvoje iki XVII a.“, M. Jučas ir L. Mulevičius — „Bežemiai valstiečiai Lietuvoje XVI—XIX amžiais“, A. Tyla — „Dvarų žemės dalijimo idėjos atsiradimas ir paplitimas Lietuvoje“,
 IX sesijoje — M. Jučas ir kt. (iš viso 9 autoriai) — „Valstiečių antifeodalinės kovos intensyvumo ir formų priklausomumo nuo feodalinės ekonomikos ir valstiečių eksploatacijos laipsnio pagrindinių raidos tendencijų klausimu“, L. Mulevičius — „Valstiečių ūkių biudžetai Kauno gubernijoje XIX a. VIII dešimt. pradžioje“, V. Merkys — „Lietuvos žemės ūkio produkcijos eksportas 1861—1913 metais“,
 X sesijoje — J. Jurginis — „Priimtina žemė ir jos vaidmuo feodalinės Lietuvos agrarinuose santykiuose“, M. Jučas — „Savanoriškas“ pasidavimas baudžiavon Lietuvoje XVII—XVIII amžiais“, L. Mulevičius — „Valstiečių judėjimas Lietuvoje 1864—1904 m.“, A. Tyla — „Valstiečių judėjimas Lietuvoje 1907—1914 m.“,
 XI sesijoje — J. Jurginis — „Bajorai ir šlėkta ir jų žemėvalda Didžiojoje Lietuvoje Kunigaikštystėje“, L. Mulevičius — „Samdomasis darbas Lietuvos dvaruose, panaikinus baudžiavą“,
 XII sesijoje — J. Jurginis — „XVI a. agrarinė reforma ir Lietuvos vyriausybės ūkinė politika“, M. Jučas — „Lažo vertė ir samdomasis darbas Lietuvoje XVIII a. pab.—XIX a. pr.“, L. Mulevičius — „Kieminio žemės naudojimo reikšmė agrarinėje istorijoje“,
 XIII sesijoje — J. Jurginis — „Valstiečių sukilimai feodalinėje Lietuvoje“, M. Jučas — „Lietuvos agrarinio vystymosi XVII—XVIII amžiais ypatumai“, L. Mulevičius — „Valstiečių servitutų istorijos tyrimo problematikos klausimu“.
 Lietuvos istorijos problemas sesijose nagrinėjo ir kai kurie Maskvos ir Lvovo istorikai (D. Pochilevičius, N. Ulaščikas, V. Neupokojevs, T. Koniuchova).

L. Mulevičius

PABALTISO TARYBINĖS RESPUBLIKOS — 30 METŲ

1970.X.20—21 d. Vilniuje įvyko Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR Mokslų akademijų Istorijos institutų suorganizuota tarprespublikinė mokslinė sesija „Tarybų valdžios 30-mečio — lenininių idėjų triumfas Pabaltijyje“. Sesijos darbe dalyvavo Pabaltijo ir Maskvos istorikai, Vilniaus m. visuomenės atstovai. Į mokslinę sesiją atvyko LKP CK sekretorius A. Barkauskas, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotoja L. Diržinskaitė, Lietuvos KP CK Mokslo ir mokymo įstaigų skyriaus vedėjas A. Rimkus.

Mokslinę sesiją įžanginiu žodžiu atidarė Lietuvos TSR MA viceprezidentas akad. A. Žukauskas.

Per 30 Tarybų valdžios metų, — pasakė A. Žukauskas, — Pabaltijyje vyko sudėtingas socialinės statybos procesas. Nueitas kelias buvo paženklintas dideliais laimėjimais. Mūsų tautų pergalės visuose ūkinio ir kultūrinio darbo baruose iš tikrųjų yra didžiųjų leninizmo idėjų triumfas tarybiniam Pabaltijyje.

Lietuvos, Latvijos, Estijos TSR mokslininkai, šalia antagonistinių socialinių-ekonominių formacijų tyrinėjimų, didelį dėmesį skiria socializmo ir komunizmo statybos istorijai nu-

šviesti, jos dėsniumams ir ypatybėms atskleisti, vadovaujančiam Komunistų partijos vaidmeniui parodyti.

Pabaltijo istorikai aktyviai kovoja prieš buržuazinės ideologijos pasireiškimus istorijos tyrimuose, nemažai nuveikė, demaskuodami antimokslinės buržuazinės istoriografijos koncepcijas. Istorijos mokslų pasiekimus sąlygojo kūrybinis mokslininkų bendradarbiavimas ir nuoširdi draugystė.

Tarprespublikinė mokslinė konferencija, skirta tarybinio Pabaltijo 30-čiui paminėti, padės toliau vystyti ir ugdyti tarybinį istorijos mokslą.

Plenariniame konferencijos posėdyje buvo perskaityti 3 pranešimai: Lietuvos TSR MA akad. J. Žiugždos — „Tarybų Lietuvai 30 metų“, Latvijos TSR MA nario-koresp. V. Šteinbergo — „Trisdešimt metų Tarybų Latvijai“ ir Estijos TSR MA akad. J. Sato — „Trisdešimt Tarybų valdžios metų Estijoje“.

Toliau konferencija dirbo 2 sekcijomis.

Socializmo ir komunizmo statybos istorijos sekcijoje buvo perskaityta 13 pranešimų (V. Boikovas (Estija) ir N. Kastanauskaitė (Lietuva) konferencijos programoje numatytų pranešimų („Kainų reguliavimas ir pramonės darbininkų bei tarnautojų darbo užmokesčio pakėlimas 1940 m. Tarybų Estijoje“ ir „Darbininkų kultūrinio lygio kėlimas“) dėl ligos neperskaitė).

Keli pranešimai buvo skirti Pabaltijo respublikų darbininkų klasiės istorijai nušviesti. H. Šadžius (Lietuva) „Nedarbo likvidavimas Tarybų Lietuvoje 1940—1941 m.“ išanalizavo Tarybų valdžios priemones nedarbui likviduoti, parodė sunkumus, kuriuos jai teko įveikti (didelis skaičius bedarbių, neturinčių jokios kvalifikacijos, laikinas bedarbių skaičiaus padidėjimas, susijęs su socialistine liaudies ūkio rekonstrukcija ir pan.). H. Šadžius pažymėjo, kad priemonės nedarbui likviduoti žymiai pagerino materialinę darbininkų padėtį. Štai, pvz., iki 1941.V.9 d. darbu buvo aprūpinti 44,92 tūkst. bedarbių. Tačiau visiškai likviduotas nedarbas nebuvo. V. Parolis (Estija) pranešime „Estijos TSR pramonės gamybinio kolektyvo socialinės struktūros pakitimai septynmečio metais (Estijos TSR statybinų medžiagų pramonės duomenimis)“, remdamasis Estijos TSR statybinų medžiagų pramonės medžiaga, parodė, kaip pasikeitė šios pramonės šakos gamybinio kolektyvo socialinė struktūra septynmečio (1959—1965) metais. K. Kala (Estija) skaitė pranešimą „Pabaltijo Lenino Komjaunimo VRES statytojų gamybinis aktyvumas“.

Dalis šios sekcijos pranešėjų nagrinėjo socializmo statybos Pabaltijo tarybinų respublikų kaime istorijos problemas. E. Šopa (Lietuva) pranešime „Lietuvos TSR tarybiniai ūkiai socializmo statybos metais“ nušvietė tarybinų ūkių kūrimąsi ir veiklą 1940—1941 m., taip pat tų ūkių atkūrimą, augimą ir veiklą pokario metais. G. Butkus (Lietuva) pranešime „Lietuvos TSR mašinų-traktorių stočių politiniai skyriai“ parodė šių skyrių vaidmenį kolūkių kūrimo darbe, bandė išryškinti Lietuvos TSR MTS politinių skyrių specifiką. A. Rusmanas (Estija) skaitė pranešimą „Apie klasių kovą Estijos kaime 1944—1950 m.“

Didžiojo Tėvynės karo istorijos klausimai atsispindėjo K. Rukšėno (Lietuva) pranešime „Vokiškųjų fašistų siekimai kolonizuoti Lietuvą 1941—1944 m.“, K. Varašinsko (Lietuva) pranešime „Lietuvos TSR evakuotų gyventojų veikimas tarybiniame užnuguryje Didžiojo Tėvynės karo metais“ ir A. Udris (Latvija) pranešime „Visasąjunginio radijo komiteto Latvijos redakcijos veikla 1941—1944 m.“

Žymų lyginamąjį svorį sekcijoje užėmė pranešimai, skirti kultūros ir švietimo klausimams. T. Vilcinis (Latvija) pranešime „Mokslinės inteligentijos formavimasis Latvijoje socializmo statybos metais“ išanalizavo mokslinės inteligentijos formavimosi Latvijoje socializmo statybos metais procesą, parodė pagrindinius tarybinės inteligentijos papildymo šaltinius, kiekybinius ir kokybinius jos vystymosi rodiklius. I. Sprudė (Latvija) savo pranešime nušvietė kultūros-švietimo įstaigų darbą Tarybų Latvijoje 1945—1965 m. A. Kenikas (Archyvų valdyba prie ETSR MT) pranešime „Tarybų Estijos pasiekimai, vystant specialųjį vidurinį mokslą“ parodė jo reikšmę, rengiant pramonės, statybos, transporto, žemės ūkio, medicinos ir kitus specialistus. 1945—1968 m. Latvijos TSR specialiosios vidurinės mokyklos parengė liaudies ūkiui 67200 specialistų, daugumas kurių dirba respublikoje. D. Viksna (Latvija) skaitė pranešimą „20—30 metų latvių kultūrinio palikimo vieta tarybinėje latvijų kultūroje“.

Istoriografijos sekcijoje buvo perskaityta 10 pranešimų (nebuvo perskaitytas E. Griškūnaitės pranešimas „Lietuvių tarybinė istoriografija apie kapitalizmo laikotarpį 1861—

1917 m.“). Pagal tematiką juos galima suskirstyti į 3 grupes: 1) Pabaltijo respublikų įvairių istorijos laikotarpių tarybinė istoriografija, 2) etnografijos mokslo ir 3) archeologijos mokslo vystymosi apžvalga.

A. *Jefremenka* (Lietuva) pranešime „Tarybinė istoriografija apie agrarinius pertvarkymus 1940—1941 m. ir socializmo statybos Lietuvos kaime pradžia“ pažymėjo, kad šios problemos tyrime nemaža pasiekta. Yra ir ginčijamų klausimų. Pvz., kad, tyrinėjant 1940—1941 m. revoliucinių agrarinių pertvarkymų socialines-ekonominės prielaidas, ne visi autoriai yra vienodos nuomonės apie tų pertvarkymų pobūdį. P. *Žostautaitė* (Lietuva) pranešime „Kultūrinės revoliucijos klausimai lietuvių tarybinėje istoriografijoje“ apžvelgė istorinę literatūrą šiuo klausimu ir iškėlė stambesnio apibendrinančio leidinio parengimo klausimą. V. *Ragaišienė* (Lietuva) savo pranešime „Darbo žmonių kultūrinio-techninio lygio augimo klausimai lietuvių tarybinėje istoriografijoje“ pažymėjo, kad respublikos istorikai pasiekė teigiamų rezultatų, tyrinėjami pramonės darbininkų kultūrinio-techninio lygio augimą. Dar mažai tyrinėjama kitų respublikos liaudies ūkio šakų darbo žmonių, o taip pat kolūkiečių kultūrinio-techninio lygio augimo klausimai.

A. *Birono* (Latvija) pranešime „Latvijos kapitalizmo laikotarpio istorija tarybinėje istoriografijoje 1861—1917 m.“ buvo nurodytos Latvijos kapitalizmo istorijos laikotarpio pagrindinės problemos, kurias tyrinėjo ir tyrinėja tarybiniai istorikai, o taip pat tos problemos, kurios dar laukia tyrinėtojų. Pranešime nemaža vietos buvo skirta istorijos metodologijos klausimams.

T. *Zeidas* (Latvija) pranešime „Feodalizmo istorijos problemos Tarybų Latvijos istorikų tyrinėjimuose“ nurodė, kad ypatingą dėmesį Latvijos istorikai skyrė Latvijos istorijos feodalizmo laikotarpio socialinei istorijai. Dideliu pasiekimu laikytina tritomė „Latvijos TSR istorija“, kurioje, remiantis marksistine-leninine metodologija, buvo periodizuota Latvijos TSR istorija. Prie mažai ištyrinėtų klausimų autorius priskyrė: Latvijos miestų istoriją, feodalizmo laikotarpio latvių tautos kultūros istoriją ir kt. M. *Jučas* (Lietuva) pranešime „Feodalizmo laikotarpio lietuvių tarybinė istoriografija“ nurodė, kad daugiausia padaryta, tyrinėjant socialinės-ekonominės istorijos raidą.

H. *Strodas* (Latvija) pranešime „Etnografijos mokslas Tarybų Latvijoje 1940—1970 m.“ supažindino su pagrindinėmis lietuvių etnografų tiriamomis problemomis: 1) lietuvių tautos etnogeneze, 2) feodalizmo ir kapitalizmo laikotarpio lietuvių buitį ir kultūrą ir 3) pasikeitimai buityje ir kultūroje socializmo ir komunizmo statybos laikotarpiu. A. *Vyšniauskaitė* (Lietuva) savo pranešime „30 metų tarybinei lietuvių etnografijai“ kalbėjo apie etnografinės ekspedicijas bei jų metu surinktą medžiagą, apibūdino stambesnius lietuvių etnografų darbus.

E. *Šnorė* (Latvija) skaitė pranešimą „Archeologiniai tyrinėjimai Tarybų Latvijoje 1940—1970 m.“, R. *Volkaitė-Kulikauskienė* (Lietuva) — „Naujausi archeologiniai tyrinėjimai Tarybų Lietuvoje“.

Baigiamajame plenariniame posėdyje buvo susumuoti sesijos darbo rezultatai. Lietuvos TSR MA Istorijos in-to direktorius B. *Vaitkevičius*, apibendrinamas mokslinės konferencijos darba, pabrėžė, kad sesija buvo kūrybinio Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR mokslininkų istorikų bendradarbiavimo pasireiškimas ir kartu tolesnio šio bendradarbiavimo vystymosi bei stiprinimo veiksnys. Perskaityti pranešimai, be abejo, yra indėlis į socializmo ir komunizmo kūrimo Pabaltijyje istorijos tyrinėjimus.

Baigiamajame plenariniame posėdyje sesijos dalyviai išklausė TSRS MA Istorijos in-to v. m. b. ist. m. dr. G. *Trukano* pranešimą apie XIII tarptautinį istorikų kongresą.

Mokslinės konferencijos pranešimų tezės išleistos atskiru leidiniu¹.

V. Ragaišienė

¹ Прибалтийским советским республикам тридцать лет, Материалы к научной конференции институтов истории академии наук Литовской, Латвийской и Эстонской ССР (20—21 октября 1970 года), В., 1970, 108 p., 500 egz.

PASITARIMAI DOKUMENTŲ IR MEDŽIAGOS RINKINIO „VALSTIEČIŲ ŪKIŲ KOLEKTYVIZACIJA LIETUVOS TSR“ PARENGIMO KLAUSIMU

1970.V.19 d. Istorijos in-te įvyko I pasitarimas. Jame dalyvavo Lietuvos TSR MA Istorijos in-to (G. Butkus, A. Jefremenka, H. Šadžius, E. Šopa, B. Vaitkevičius), Partijos istorijos instituto prie LKP CK (R. Šarmaitis), Archyvų valdybos prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos (E. Rozauskas, V. Masiliūnienė), Lietuvos TSR Centrinio valst. archyvo (M. Lozinskaja, R. Čepas) atstovai, taip pat svečiai iš Maskvos: Vyriausiosios archyvų valdybos prie TSRS MT Mokslinių leidinių skyriaus viršininkas G. Lebedevas ir visasąjunginės dokumentų serijos „Žemės ūkio kolektyvizacijos TSR Sąjungoje istorija“ vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas V. Danilovas.

Pasitarimas apsvarstė rinkinio prospekto projektą (1940—1953), kurį parengė ist. m. k. A. Jefremenka.

Visi pasisakiusieji pritarė minčiai, kad tokio leidinio parengimas yra labai aktualus ir reikalingas. Jis turėtų tapti fundamentalia dokumentų baze tolesniam respublikos žemės ūkio socialistinio pertvarkymo istorijos tyrimui ir apibendrinimui. Kadangi rinkinys bus leidžiamas visasąjunginėje šios problemos dokumentų serijoje, tai jis bus prieinamas gausiam šalies mokslininkų sluoksniui. Be to, buvo pažymėta, kad tokiais dokumentų rinkiniais plačiai domimasi ne tik šalyje, bet ir užsienyje.

Buvo diskutuojama dėl rinkinio chronologinių ribų. Vieni (E. Rozauskas) siūlė apsiriboti 1945—1953 m., kiti (Istorijos institutas, kuriam pritarė Partijos istorijos in-to direktorius R. Šarmaitis) pasisakė už tai, kad rinkinys apimtų ir 1940—1941 m., kai buvo žengti pirmieji socialistinio kaimo pertvarkymo žingsniai, o taip pat tam tikru aspektu apimtų ir hitlerinės okupacijos laikotarpį.

V. Danilovas ir G. Lebedevas išreiškė pageidavimą, kad sudarytojai atsiskų medžiagos, betarpiškai nesusijusios su kolektyvizacijos istorija Lietuvoje, dokumentų apie kultūrinę statybą kaime, industrializaciją ir kt.

Pasitarimas, kurio darbą apibendrino B. Vaitkevičius, priėmė prospekto projektą kaip rinkinio sudarytojų darbo, atrenkant dokumentus, programą ir pasiūlė projektą toliau tobulinti.

Pasitarimas patvirtino rinkinio sudarytojų grupę iš MA Istorijos in-to, Partijos istorijos in-to ir Centrinio valst. archyvo mokslinių bendradarbių. Grupės vadovu patvirtintas A. Jefremenka. Buvo taip pat sutarta dėl preliminarinės redkolegijos sudėties.

E. Šopa

1970.XI.16 d. Partijos istorijos in-te buvo sušauktas II pasitarimas. Pasitarimui pirmininkavo R. Šarmaitis.

Informaciją apie rinkinio sudarymo darbą padarė A. Jefremenka, ją papildė sudarytojai G. Butkus, S. Juonienė ir R. Čepas. Diskusijose kalbėjo E. Rozauskas, B. Vaitkevičius, R. Šarmaitis.

Pasitarime išaiškėjo, kad medžiagos rinkiniui atrinkimo darbas dirbamas gana lėtai. Kiek sparčiau dirbo Centrinio valst. archyvo darbuotojai L. Kalasauskienė ir R. Čepas, kurie peržiūrėjo apie 300 bylų. Iki šiol neparengta darbo instrukcija. Kai kurie sudarytojai atitraukiami kitiems darbams.

Pasikeitus nuomonėmis, nutarta: a) imtis priemonių rinkinio sudarymui paspartinti — artimiausiu metu galutinai parengti darbo instrukciją, patikslinti darbo pasidalijimą tarp sudarytojų, neatitraukti pastarųjų kitiems darbams, b) jei susikaups daug medžiagos, orientuotis į dvitomį rinkinį, I tomui dokumentus atrinkti 1971 m., II tomui — 1972 m., c) rinkinio sudarytojams rinktis kas 3 mėn. aptarti atlikto darbo, operatyviai spręsti iškilusius klausimus.

Vb.

F. ENGELSO 150 GIMIMO METINĖMS PAŽYMĖTI

1970.XI.26 d. Lietuvos TSR MA Konferencijų salėje įvyko mokslinė konferencija, skirta Karlo Markso didžiojo bendražygio Fridricho Engelso 150 gimimo metinėms paminėti. Konferenciją surengė Partijos istorijos institutas (toliau — PII) prie Lietuvos KP CK ir Lietuvos TSR MA Istorijos institutas.

Konferenciją įžanginiu žodžiu atidarė PII direktorius *R. Šarmaitis*.

Konferencijos dalyviai išklausė 6 mokslinius pranešimus.

4 pranešimai (*K. Surblis* (PII) — „F. Engelso vaidmuo, sukuriant ir išvystant mokslinio komunizmo teoriją“, *V. Purono* ir *A. Buračo* (MA Ekonomikos in-tas) — „Ekonominės teorijos klausimai F. Engelso veikaluose“, *V. Černeckio* (MA Istorijos in-tas) — „Etikos problemos F. Engelso veikaluose“, *J. Lazausko* (LKP CK) — „Valios laisvės problema F. Engelso veikaluose“) buvo skirti F. Engelso teorinei veiklai nagrinėti. Juose buvo siekiama išryškinti F. Engelso indėlį į mokslinio socializmo teorijos parengimą, formavimą ir tolesnį kūrybišką išvystymą.

2 pranešimai (*E. Mertinienės* (PII) — „F. Engelso raštų leidimas lietuvių kalba iki 1940 metų“ ir *J. Lebedžio* (PII) — „F. Engelso raštų vertimai į lietuvių kalbą“) gvildeno F. Engelso raštų vertimų ir leidimo lietuvių kalba klausimus.

Istorijos in-to direktorius *B. Vaitkevičius*, teigiamai įvertinęs mokslinės konferencijos darbą, išreiškė pageidavimą, kad toliau būtų tyrinėjamas marksizmo-leninizmo klasikų kūrinų vertimo į lietuvių kalbą patyrimas (šioje srityje jau atliktas didelis darbas, praturtinęs lietuviškąją terminiją). Pribrendo reikalas išleisti K. Markso ir F. Engelso raštų lietuvių kalba bibliografiją. Mokslinės konferencijos dalyvių pritarimo susilaukė pasiūlymas konferencijos medžiagos pagrindu parengti ir išleisti atskirą leidinį.

Vb

Moksliniai ryšiai

1970.III.11—18 d. Lvove įvykusioje visasąjunginėje ataskaitinėje archeologų ir etnografų konferencijoje pranešimą „1969 m. Šventosios 2 stovyklos tyrinėjimai“ perskaitė Istorijos in-to v. m. b. ist. m. k. R. Rimantienė ir „Kašucių kapinyno, Kretingos raj., tyrinėjimai“ — j. m. b. E. Radzvilovaitė.

1970.III.16—18 d. Leningrade įvykusiame TSRS ir Vokietijos DR istorikų komisijos mokslinėje sesijoje, skirtoje V. Lenino 100 gimimo metinėms pažymėti, pranešimą „Revoliucinės literatūros gabenimas į Rusiją per Vokietijos sieną ir Lietuvą“ skaitė ist. m. dr. prof. J. Jurginis.

1970.V.12 d. MA Istorijos in-te moksliniams bendradarbiams — feodalizmo istorijos specialistams pranešimą apie naujausius archeografinio darbo metodus ir TSRS istorijos in-to rengiamas dokumentų publikacijas perskaitė ist. m. k. A. Tartakovskis (TSRS MA TSRS istorijos in-tas). Pasitarime buvo išreikštas pageidavimas parengti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje dokumentuose vartotų teisinių-istorinių terminų ir sąvokų aiškinamąjį žodyną. Buvo taip pat pasikeista nuomonėmis apie tolesnio Lietuvos Metrikos skelbimo reikalus.

1970.V.21 d. MA Istorijos in-to moksliniai bendradarbiai — socializmo istorijos tyrinėtojai susitiko su TSRS MA TSRS istorijos in-to v. m. b. ist. m. k. V. Danilovu, kuris pasidalijo mintimis apie agrarinių santykių istorijos tyrinėjimus ir pabrėžė, kad pastaruju metu daugiau dėmesio skiriama tarybinės valstietijos istorijos nagrinėjimui.